

Kik szavaztak száz éve Szőregen?

Amikor megjelent Szőreg történeti mongoráfája, fölrottam a szerzőknek, szerkesztőknek, hogy elmulasztották kiaknázni a vajdasági levéltárban Karlovcán (Srmski Karlovci, Jugoszlávia) őrzött Torontál vármegye (Torontalska županija) iratanyagát. Ezt már addig is tanulmányozta Ruszoly József barátom, s ezt meg kellett volna tenniük a *Szőreg és népe* (1977) illetékes szerzőinek is. Ruszoly József egyetemi tanár nemrég ismét néhány napot töltött ottani kutatással, s gazdag zsákmánnyal tért haza, többek között Szőreg történetéhez nélkülözhetetlen levéltári dokumentumokkal. Nemcsak áttanulmányozhattam ezeket, hanem az ő szíveséből az egyik iratról részletesen is beszámolhatok.

Választói névjegyzék

1889-ben időközi választást tartottak a törökkanizsai választókerületben, s a választópolgároknak ebből az alkalomból összeállított jegyzéke értékes és érdekes tanulságokat nyújt. Mindenekelőtt azt, hogy az 1890. évi népszámlálás szerint 3337 lakosú Szőregen csupán 110 volt választásra jogosult! Tehát a népességnek alig több mint három százaléka!

A földeszek

A választójog főként a tulajdon alapján járt. A legtöbb választó föld- vagy házbirtokosként lett jogosult: összesen nyolcvanötén. A jegyzék így jelöli meg foglalkozásukat: *földész*.

Szőreg lakossága a török hódoltság után többségében szerb volt, s ez így maradt a 19. század második feléig. A magyarság csak a Bach-korszakban került többségi helyzetbe: 1869-ben lettek többben, mint a szerbek. 1890-ben a magyarok száma már 1877, a szerbeké 1337 volt.

Ennek ellenére a földműves választópolgárok többségét az ötvenegy szerb gazda alkotta, harmincegy magyarral szemben. Ez azt jelzi, hogy a szerbek gazdagabbak voltak.

Ma már a szerb családok neveinek csak kis része található meg Szőregen. Ennek főként a két világháború közötti *optálás* az oka: a huszas-harmincas években sok szerb költözött át Jugoszláviába. Az én apám is 1934-ben Beleszlin Mójótól (a Mózes szerb megfelelője) vette a házat, amelynek helyén emelt új épületben lakom. A Szerb utcában, amelyben a múlt század végéig csak három magyar élt. Így veszett ki Szőregről a Markov, Milanov, Nedelkov, Nikolin, Pajtity, Todorov, Trifunski vezetéknev. Néhány család pedig kihalt, mint pl. éppen a Beleszlin, mert Mójó bácsi öccse, Beleszlin Péter itt halt meg: lánya pedig már rég odaát ment férjhez. Sztójkov Dušan, akit Móra Ferenc tért halhatatlannak *Dusan a múzeumba kerül* című tárcájával, szintén sírba vitte vezetéknevét.

De azért a legtöbb száz évvel ezelőtti szerb családnév ma is él. Belancsity, Deszpotov, Gyorgyevity, Jovanov, Miletin, Mendebaba, Pein, Petrov, Popov, Tyinkul, Vladisláv (lyev) ma is van Szőregen. Őseiket ott olvassuk a választói névjegyzéken.

A rajta szereplő magyar vezetéknevek szintén gyakoriak ma is a községben: Bálint, Barna, Csóti, Fránkó, Hegyközi, Kertész, Kovács, Lakatos, Lengyel, Szekeres, Szeles, Szóráth, Turdéli, Vörös. Az ő leszármazottaik is köztünk élnek.

Iparosok, kereskedők

Mindössze tizenegyen voltak, akiket a jövedelmük jogosított föl a választásra. Ilyenek voltak elsősorban a kereskedők: Benedikt Miksa, Mannheim Dávid, Otó István, Popovits Milán, Schwarz Rudolf, Schönwald Márk; másodsorban az iparosok: Barna József szappanfőző, Eberhardt József mészáros, Magyar József asztalos, Weinrich Ferenc mészáros. Ilyen alapon jutott választójoghoz Wolf Károly regálebérlő is. Ő volt a kincstári jövedelmek, közelebből az italméresi jog árendálója. Minthogy a kimutatás önálló földtulajdonát nem tünteti föl, valószínű, hogy a *Szőreg és népe* 128. lapján említett 223 hold földje is csak bérlet volt.

Az értelmiség

A faluban tizennégyen voltak, akiket iskolázottságuk alapján illetett meg a választójog. A betűrendben az első Almásy Mihály 28 éves kincstári gazdasági gyakornok. Kincstári tisztviselő volt a 61 éves Horváth József is. Bálint Ödön (1862–1929) tanító azért érdekes, mert hasonló nevű fia örökölte állását, s mindketten igazgatók is voltak. Tóth József (1830–1891) kántortanítóként működött. A szerb tanító a 26 éves Topolác Radivoj volt. A vasúti főnök Bartsch Béla (33 éves), a községi jegyző Beleszlin Szvetozár (48 éves), a községi írnok Poroszkai Jenő (32 éves), a postamester Schannen József (57 éves). A katolikus plébános a híres, ekkor már igen idős, 72 éves Radics Pál (Jókai Mór barátja), a segédlelkész Bodroghy János (35 éves). A görögkeleti pápa Joanovits Pál (54 éves). A község orvosa ekkor a 68 éves Patak Mór, gyógyszerésze a 32 éves Jónás Ferenc. Valószínűleg az ő öccse volt Jónás Endre (1862–1934), aki 1895-ben vette át a szőregi gyógyszerterázt. 1933-ban kerültem Szőregre, még emlékszem sápadt, sovány alakjára. Az ő fia volt Jónás Béla (1890–1935), aki viszont 1924-től a község orvosaként tevékenykedett.

*

Ők voksoltak tehát egy évszázada Szőregen. Hogy kire? Utánanézhetnék a korabeli újságokban, de most nem tartottam fontosnak. Ezúttal az érdekelt, milyen társadalmi színkép kerekedik ki az ezeréves falunak száz esztendővel ezelőtti arcáról.

PÉTER LÁSZLÓ

SÁVAI MÁRTA
RAJZA

SZEPESI ATTILA

Debussy-etűdök

1. tenger ködében
táncol a szélben
kék láng
fehér láng

2. harang bondul
a föld alól

3. veres és zöld lovak
dobognak a réten
dob-dübögésben
száll a sörényük

4. az égen aranykígyók
fekete tücskök az égen

5. agyagkorsóból
asszonyok öntik
kristály poharakba
az éjszakát

NÉMETH ANDRÁS

Vonat az éjszakában

A vonat utasai régóta vártak a mozdonyra, már teljesen besötétedett, amikor az ütközők csattogását hallva érezve reménykedni kezdtek abban, hogy elindulnak. Végre megmozdult a szerelvény. A folyosón néhány kimerülőfélben lévő, haldokló villanykörte pisláskolt.

Hatan ültek a fülkében: egy idős nő menetirányban, középen, a férje az ablak mellett; az ajtónál két fiatalember, egymással szemben. A másik két utas egy középkorú férfi és egy harminc év körüli nő volt, láthatóan nem ismerték egymást.

Az idős férfi állandóan zabált és iszonyatos hagymaszagot árasztott.

— Végre, elindultunk! — állapította meg csámcsogva. — Mama, adjál még abból a házi kolbászból. En gyűrtam — fordult a többiekhez —, kóstolják meg. Bicskájával zsírpapírra karikákat szelt és kínálgatta az utitársakat.

— En gyűrtam, jó fűszeres, tessék! A fiatal nő kifelé nézett az ablakon, továbbra is a táj szuroksötétjét kémelve.

— Kisasszony, vagy asszonyom: vegyen már — unszolta az idős férfi.

— Köszönöm, nem vagyok éhes.

— De hát ez a saját készítesem — erősködött a kínáló.

— Akkor nem utasíthatom vissza — és fanyalogva elkezdte ráogatni, pedig éhes volt, és a kolbász nagy szó volt közvetlen a háború után, hacsak nem kutyából csináltak.

Egyre többen zsúfolódtak össze, mert a vonat szinte minden villanykarónál megállt, és mindenütt rengeteg volt a felszálló. A folyosó is megtelt utasokkal.

— Lassan megyünk — szólalt meg az idős asszony —, alig kattognak a kerekek.

— Mit gondol, talán ez az Orient Expressz? — jegyezte meg az egyik ácsorgó utas. — Kérdezze meg azokat, akik a vonat tetején ülnek.

— Nem kérdezem, mert akkor magam leül a helyemre.

Egy kisgyerek az álmoságtól sírni kezdett. Az idős asszony fészkelődött egy kicsit, majd odaszólt a gyerek anyjának:

— Adj ide a kisfiát, elférünk ketten, majd arról húzódoz az ülésen.

A vonat hirtelen megállt, az ütközők nagy csörömpöléssel összecsapódtak.

— Hol lehetünk — nézett ki az idős ember az ablakon —, nem látok semmit.

Hamarosan hangos orosz beszéd hallatszott, mindenki felve hallgatott. Zseblámpa fénycsóvája villant a folyosón. A sok embertől alig tudtak haladni a szovjet katonák. Öten voltak. A zsúfolt fülke elé értek, mindenkit végigvilágítottak. Az összekényszerített utasok riadtan hunyorogtak. A kisfiú harsányan bögni kezdett. Az őrmester, aki a parancsnok lehetett, megfogta a nyaká-

ban lógó géppisztolyát és rámutatott az egyik fiatalemberre. Intett neki:

— Kicsi robot, davaj, gyere!

A másikat is kiszólitotta. Az nem akart menni, erre a katona fenyegetően emelte a fegyverét.

— Menjen már — kérte remegő hangon az öreg —, még összelövöldöz itt bennünket.

Elkísérték a két fiút, és még másokat is, de csak fiatalokat. Az üres helyeket az eddig állni kényszerülő utasok foglalták el. A kisfiú visszakérült az anyja ölébe. A vonat lassan elindult. Félelemmel teli csönd nehezedett az utasokra. Az idős ember szólalt meg először.

— Kicsi robot, kicsi robot, a nehézség! Ezek, szegények, az Urálig meg sem állnak!

— Nem kell olyan sötétben látni — vette át a szót a középkorú férfi.

Lehet, hogy kirakatnak velük néhány vagont, és azután hazazavarják őket. Engem is így vittek el a szegedi fahíd építéséhez. Tehérrautókkal a gyár elé álltak és a férfiakat odaterelték. Föl szálltunk és elvittek bennünket. Ott dolgoztunk, amíg a hid el nem készült. Egy laktanyában laktunk, és enni is adtak.

— Miért nem mentek haza? — kérdezte a mellette ülő nő.

— Mert vigyáztak ránk.

Az utasok megint elcsöndesedtek, aludni próbáltak. A kisgyerek az anyja ruhájába kapaszkodva szundikált, időnként riadtan felnyögött.

— Sosem érünk Szegedre, ha így haladunk — szólalt meg az idős asszony.

— Nézzék! Megint megálltunk! Hol lehetünk?

— Semmit sem látok — mondta a fiatal nő —, olyan sötét van.

A folyosón lévő utasok nyugtalanul váltak, lépések hallatszottak.

— Tán megint az oroszok — dörögte az öreg.

Egy mocskos ruhájú szovjet katona ugrott be a fülkébe. Rangjelzése nem volt. Pisztolyt tartott a kezében. Hibátlan magyarsággal kiáltotta:

— Aki megmozdul, azt lelövöm! Ide mindent, ékszer és cigarettát! Az órákat is!

Az idős ember óvatosan odasúgta a feleségének:

— Nem orosz ez, csak a ruhája!

— Mi lesz már! — kiabált a váratlan vendég.

Az ablak mellett ülő nőhöz ugrott és letépte a nyakláncát.

— Gyerünk! Ide az órákkal!

Az utasok lassan lekapcsolgattak a csuklójukról az órájukat, és átadták. A rabló a zsebébe gyűrte a zsákmányt

— Nyissák ki a bőröndöket! — kiáltotta.

A kisfiú fölriadt és torkaszakadtából elkezdett ordítani.

— Fogja be a kölyök száját! — ripakodott az anyára —, mert így nem fognak hazaérni.

Az asszony reszkette magához húzta a gyereket, és próbálta csitítani:

— Gézuskám, ne sírj, mert akkor a bácsi haragszik.

A kisfiú szípgovva az anyjához bújt.

— Nézzük a bőröndöket! — kezdte újra a revolveres látogató és pisztolyát fenyegetően ráfogta az utasokra. Beletűrt a csomagokba, kikapta a vagyont érő cigarettadobozokat, amelyeket egy táskába hajigált be. A folyosóról rémült szemek pillantottak be, de senki nem mert beavatkozni.

— Te kikísérsz! — parancsolt a középkorú férfira —, előttem méssz, de semmi zúr, érted?! Különbön lyuk lesz a hátadon és ilyen közelről a golyó elől jön ki.

A férfi sápadtan felállt: Észrevette, hogy a rabló a csomagját rendezi. Hirtelen elkapta azt a kezét, amelyikben a fegyvert tartotta. Lövés dörrent. A férfinak vér csorgott a szemébe, a golyó azonban csak súrolta a homlokát. Minden erejét összeszedve két kezével megragadta a gazember torkát, és magához szorította úgy, hogy a pisztolyt tartó kezét nem tudta használni, mert az függőleges helyzetbe került. Lőtt, de az csak a plafont lyukasztotta ki. Tudta, hogy nem engedheti el, mert akkor megöli őket. Tovább szorította a torkát. Kis idő után a rablónak remegni kezdtek az izmai, majd mint a ronggy, össze-rogyott. A középkorú lihegett. Az idős asszony elővett egy zsebkendőt.

— Jöjjön már ide, csupa vér az arca, van itt egy kis víz, hadd töröljem meg.

A gyerek megint ordítani kezdett.

— A bácsi... a bácsi... — mütogatott az eszméletlen emberre.

— Alszik — nyugtatta az anyja.

— En mindenesetre kiviszem a revolvert a kezéből — mondta az öreg, és óvatosan kicsavarta a görcsös ujjak közül a fegyvert. Az ablakhoz ment, egy kicsit lehúzta és a nyíláson keresztül kidobta.

— Ezt elintéztük — csapta össze a tenyerét, mintha poros lenne. — Itt már nem ő az úr.

Leült és utitársa arcát kezdte tanulmányozni.

— Nagy szerencséje van, uram, csak a fejbőr sérült, ha kicsit lejjebb megy a lövés — Akkor kész, kámpec

A férfi fejére szorította a zsebkendőt, és visszaült a helyére. Nagy fekete csöndült az utasokra. A gyerek is elhallgatott. A vonat tovább zötyörgött. A támadó nem mozdult. Az idős asszony megszólalt:

— Apjuk, ezzel az emberrel mit csináljunk? Meg kellene kötözni. Mi lesz, ha magához tér?

— Várj, majd megnézem.

Nehézkesen felállt, megfogta a rabló kezét, tapogatta és elengedte. A kar visszahullott, mint a letört száraz gally. — Jézus Mária! — suttoga rémülten az öreg. — Ez már teljesen hideg! Halott! Meghalt! Értik!

A középkorú zsebkendőjét a fejéhez szorítva felállt, lehajolt a testhez, a pulzusát próbálta keresni.

— Nem lélegzik! — kiáltotta kicsit fojtott hangon, Ez tényleg meghalt.

— Te jó Isten! — sőhajtott az idős asszony. — Most mit csináljunk?

— Miért van úgy kétségbeesve? Jobb lett volna, ha e helyett a férj helyett mi halunk meg? Mit csináljunk, mit csináljunk? Még van idő gondolkodni. Jogos önvédelem volt, nem? — mondta a középkorú. — Maguk is tanúsíthatják.

Az ablaknál ülő nő hisztériás zokogásba kezdett.

— Kérem a jegyeket! — harsogott a folyosón a kalauz hangja.

Csak bukdácsolva tudott előrejutni, a csomagokat és az üldögélő embereket átlépdelte, ahogy tudta.

— Mi lesz most velünk? — kérdezte a fülkében, remegő hangon, a gyerekes anyja.

— Mi lenne?! — mondta határozottan az idős asszony. — Van nálam egy pléd, azzal letakarjuk ezt a banditát. Apjuk, vedd ki a kofferből! Siess már! Előbb gurítsd ide a gazfickót a lábunk alá. Maga még segítsen! — szólt a középkorúhoz.

— Na, anya, ezzel a pléddel soha az életben nem takarozom!

— Nem baj, majd a vendégeknek jó lesz.

A két férfi bebugyolálta a holttestet. Épp időben, mert az ajtóban megjelent a kalauz.

— Kérem a jegyeket... Vagy nincs?... Látom, hatan vannak, tele csomaggal... Akkor? Akkor milyük van? Ha már feketéznek, csak-csak akad valami.

— Két pakli cigarettát jó lesz? — kérdezte az idős férfi.

— Rendben van, ide vele, pedig látom, hogy a lábuk alatt jókora csomag van Disznóhús?

Az idős férfi erőltette a nevetést.

— Hát, amit lehet kapni egy hegedűért.

— Jól van, további nyugalmas utazást.

A kalauz elégedetten távozott, zsebében a cigarettával. A folyosón mindjárt rá is gyújtott és tovább folytatta a bukdácsolást.

Vastag csönd ülte meg a fülke utasait. Néhány perc múlva az idős asszony a középkorúhoz fordult:

— Mégis kellene tenni valamit. Maga megmentett minket, de mégiscsak gyilkosság történt... 1945. június 14-én? Ki véd meg bennünket? Úgy látom, maga tanult ember. Mondjon már valamit.

A középkorú hallgatott egy darabig, majd lassan, szinte csak magának mondta:

— A rendőrség? Szétzavarva. He-lyettük trottyos polgárok teljesítenek szolgálatot, a szakmához nem értenek semmit. Egyik-másik még a puskáját is fordítva akasztja a vállára. Nyomozni ebben az ügyben? Ah! — legyintett. — Okos ügyvéd sincs, mert akinek esze volt, az nyugatra ment. Egy csomó pedig a deportálás áldozata lett. Ki védjen meg? Az oroszok? Ha megtalálják az egyenruhás holttestet, nemcsak minket, hanem a vagon összes utasát letartóztatják, biztos, ami biztos alapon, mert köztük van a tettes. Szibériában talán majd kiderül. Ha nem, az se baj, úgyis megdöglének.

A kezébe hajtotta a fejét.

— Magát nem ismerem, de bátor ember — mondta az idős asszony. — Megmentette az életünket. Ez meg egy személt volt — mutatott a halottra. — Meg kell tőle szabadulni! Na, mire várunk? Ném értik? Dobjuk ki!

A férje felállt.

— En mindenesetre lehúzó a ruháját, nehogy azt higgyék, hogy orosz katona. Asszonyom, vigye ki a gyereket — szólt a szomszédjának.

Gyorsan leszédtek a holttestről a ruhát. Látja is kellett segíteni.

— Kétségbeesve — kiáltott föl az idős ember —, mondtam, hogy magyar. Itt van ni! A karján tetoválás: Böcsi, szeretlek!

A ruha zsebeit kiürítették, lehúzták az ablakot, és egyenként kihajigálták a ruhadarabokat. Kis várakozás után az öreg csendesen megszólalt:

— Most!

A felesége és a fiatal nő is szó nélkül segített.

— Asszonyom, bejöhet a gyerekekkel — szólt ki a folyosóra az idős ember.

Leültek. Az öreg kotorászni kezdett a szatrában. Elővette a kolbászt és a kenyert.

— Ugyan, apjuk, hogy tudsz ilyenkor enni?

— Megnyugtat.

A többiekhez fordult:

— Vágjak egy karikát?

A vonat tovább bókászott a sötétben